

รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

วริยา จันทรขำ¹ หทัยชนก บัวเจริญ² และชินวุฒิ อาสน์วิเชียร³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในชุมชน โดยใช้เครื่องมือการประเมินชุมชนเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วนเก็บรวบรวมข้อมูล วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาฐานคิด วิเคราะห์ทุนสังคมและศักยภาพ และวิเคราะห์รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างชุมชนจัดการตนเองขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี วิธีการ ศึกษาจากแหล่งข้อมูล 1) ศึกษาจากเอกสารข้อมูลตำบล รายงานประจำปี โครงการ แผนงานโครงการของตำบล 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ในกลุ่มผู้บริหาร แกนนำ ท้องถิ่น ท้องที่ ประชาชน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 105 คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา เปรียบเทียบเรื่องราว วิเคราะห์แบบตารางเปรียบเทียบ มีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า

ผลการศึกษา พบว่า

1) ฐานคิด ทุนสังคม และศักยภาพการดูแลผู้สูงอายุเพื่อสร้างชุมชนจัดการตนเอง คือ การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ แก้ไขปัญหา โดยใช้ภาคีเครือข่าย สร้างความมีจิตสาธารณะ เพื่อพัฒนาศักยภาพการดูแลสุขภาพ พัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาวะชุมชน จัดระบบบริการสุขภาพ จัดตั้งกองทุน/สวัสดิการ และนำใช้ข้อมูลตำบลมาพัฒนางานอย่างเป็นระบบ

2) รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุของชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ใช้ระบบฐานข้อมูลตำบล บูรณาการทุนและศักยภาพทางสังคมภายในและภายนอกพื้นที่ เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาพความเป็นอยู่ และการพึ่งพาตนเอง ดูแลผู้ที่จะเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ และผู้สูงอายุ โดยเน้น 4 มิติ คือ 1) การดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง (Long-term care) 2) การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้านการเรียนรู้สัมมาอาชีพ 3) การเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ และ 4) การจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

คำสำคัญ : รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุ

สาขาวิชา การพยาบาลสุขภาพจิต
และจิตเวช

วริยา จันทรขำ

หัวหน้าคณะวิจัย

คณะพยาบาลศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

อีเมล : kanyayon3@gmail.com

¹ อาจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

³ หัวหน้าส่วนสวัสดิการ องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

Elderly Care System Model by community and local government with self-management Case study : Targnam Sub-district local government, Inburee District, Singburee Province

Wariya Chankham¹ Hathaichanok Buajaroen²
and Chinnawut Oasvichean³

Field : Mental health and
Psychiatric nursing

Wariya Chankham

Head of research team

Faculty of Nursing,

Nakhon Pathom Rajabhat University

Email: kanyayon3@gmail.com

Abstract

The objectives: This study was qualitative research by Rapid Ethnography Community Assessment Program: RECAP. The objectives were to address social capital and capacity building for developing, organizing and identifying healthy management concepts in elderly care system at Targnam sub-district, Singburi Province. **Material and method:** Data collection included 1) Document analysis such as basic sub-district data, individual data, community data and Annual report. 2) In-depth interview, focus group, participation and non-participation observation. Purposive selection 105 key informants were local administrators, community leader, village leader, head of the group's volunteers, elderly families, local organization, people in community government officer and stakeholders who involved in transforming healthy Sub-district. Content analysis and matrix method were used for data analysis.

Results:

1) Concepts, principle, management and development comprises community participation, sharing vision, solving problems with multi networking, building volunteer. They were management for establishing self-care system, environment development for community health, health care service system and social fund and social welfare with the use of data base.

2) The elderly community care system based-on of local self-management focuses on the use of database, the integration of social capital and potential, both internal and external, the emphasis on quality of life, equality and self-reliance. The system composed of 4 dimensions 1) Long-term care, 2) the development of potential, learning, job and an income of the elderly, 3) the preparation for elderly and 4) the alignment of building and safety environment for elderly and pre-elderly.

Keywords : Elderly Care System Model

¹ Lecturer, Faculty of Nursing, Nakhon Pathom Rajabhat University

² Assistant professor, Faculty of Nursing, Nakhon Pathom Rajabhat University

³ Head of social welfare sector, Targnam Sub-district local government, Inburee District, Singburee Province

บทนำ

จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2556 ประเทศไทยมีประชากร 64.5 ล้านคน มีจำนวนประชากรสูงอายุ 60 ปีขึ้นไปเท่ากับ 9.4 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 14.57 จังหวัดสิงห์บุรีมีผู้สูงอายุมากเป็นอันดับที่ 1 ของประเทศเมื่อเทียบตามสัดส่วนประชากรทั้งหมดของประเทศ และจากบทสรุปแผนงานส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค กลุ่มผู้สูงอายุ พ.ศ. 2557 เรื่องภาวะคุกคามด้านการดูแลผู้สูงอายุ (กระทรวงสาธารณสุข, 2557) พบว่า ระบบการดูแลรักษาผู้สูงอายุยังไม่แตกต่างจากกลุ่มอายุอื่นคือ การรับบริการรักษาตามโรคและมาตรฐานการดูแลผู้สูงอายุในสถานบริการและในชุมชน ระบบและรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในชุมชนยังไม่ชัดเจน ขาดบุคลากรที่มีองค์ความรู้และทักษะในการดูแลรักษาผู้สูงอายุ จึงควรพัฒนารูปแบบของบริการสาธารณสุขเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ และชะลอการเสื่อมของร่างกายและจิตใจ (ประเสริฐ อัสสันตชัย, 2554) นอกจากนี้ปัญหาด้านร่างกายแล้ว ผู้สูงอายุยังมีปัญหาสุขภาพจิตที่พบบ่อย คือ ความวิตกกังวล ซึมเศร้า นอนไม่หลับ ภาวะสมองเสื่อม ปัญหาเรื่องเพศสัมพันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจสุขภาพจิตผู้สูงอายุ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) พบว่า สุขภาพจิตของผู้สูงอายุต่ำกว่าคนทั่วไป โดยประมาณ 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความเปราะบางทางจิตใจจากปัญหาการเจ็บป่วยเรื้อรัง ความรู้สึกมีคุณค่าในตัวเองลดลง และคำนึงต่อผู้สูงอายุในสังคมไทยเปลี่ยนแปลง (พรทิพย์ เกษุรานนท์, 2556) ซึ่งปัจจุบันผู้สูงอายุไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว (เจียรนัย ทรงชัยกุล, 2546) ความสามารถในการพึ่งพาตนเองลดลง การดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าน้อยลง รวมถึงระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนยังไม่ชัดเจนและยังต้องการความร่วมมือจากหลายภาคส่วนเพื่อผลักดันให้เกิดการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีหน่วยงานองค์กรในชุมชนให้การสนับสนุน (สุพัตรา ศรีวณิชชากร, 2555)

ตามผลการสำรวจข้อมูลของตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี โดยใช้โปรแกรม TCNAP (Thailand Community Network Appraisal Program) พบว่า ผู้สูงอายุมีจำนวนมาก พบปัญหาสุขภาพ คือ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง ขาดผู้ดูแล ส่งผลให้เกิดค่าใช้จ่ายในการดูแลด้านสุขภาพจำนวนมาก เป็นภาระของครอบครัว และส่งผลกระทบต่อสภาพปัญหาทางสังคมของตำบล โดยที่วิสัยทัศน์การบริหารงานของตำบลท่างามนั้น มุ่งเน้นการส่งเสริมสวัสดิการ พัฒนางาน สร้างคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจพอเพียงโดยใช้กระบวนการ “จัดการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น” โดยยึดผลประโยชน์สุขของประชาชน และให้ความสำคัญกับประชาชนด้วยการเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารงานของท้องถิ่น เพื่อแสดงความคิดเห็น สร้างการเรียนรู้ร่วมกัน จัดการปัญหาาร่วมกันระหว่างภาคีเครือข่าย

และภาคประชาชนเพื่อให้ตำบลท่างามเป็นตำบลน่าอยู่ โดยใช้การประสานความร่วมมือจากองค์กรชุมชนในพื้นที่และนอกพื้นที่ เพื่อร่วมกันพัฒนาศักยภาพ (องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม, 2555) ประกอบกับผู้มีโอกาสในตำบลท่างามมีจำนวนมากจึงสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว

ด้วยสภาพสังคมวัฒนธรรมของตำบลท่างาม มีวิถีชีวิตแบบชนบท มีความเป็นเครือญาติ ผู้คนรักใคร่สามัคคี ผู้คนมีน้ำใจช่วยเหลือ ปกป้องดูแลร่วมกันเมื่อยามเกิดปัญหา มีพื้นฐานของการรวมตัวกันอยู่อย่างทุกครั้งที่มิมีปัญหาในตำบล วัดจำนวน 6 แห่งเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตใจในการธำรงวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม มีความเชื่อและปลูกฝังการดำรงตนอยู่ในจารีตประเพณี มีค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติของคนในชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม, 2555) เห็นได้จากการรวมกลุ่มของคนในสังคม มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบแบ่งปันและสร้างประสิทธิภาพในการทำงานตามที่กลุ่มได้กำหนดเป้าหมายไว้ มีการกำหนด การปฏิบัติอย่างเหมาะสมหรือมีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผนเป็นแนวทางให้ยึดถือร่วมกัน โดยยึดหลักประโยชน์สูงสุดของชุมชนและหมู่บ้าน

และจากการที่ทีมวิจัยเข้าร่วมเครือข่ายตำบลสุขภาวะของตำบลท่างามกับสำนักสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ(สสส.) ในพื้นที่และชุมชนได้รับการสนับสนุนงบประมาณผ่านศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และวิจัยท้องถิ่นพื้นที่ภาคกลาง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ซึ่งได้สนับสนุนทางด้านวิชาการ สร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และสร้างการมีส่วนร่วม จนกระทั่งเป็นพื้นที่ต้นแบบด้านการจัดสุขภาวะโดยชุมชน ตามแนวคิดชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งจากฐานพระเจดีย์ ดังเช่น องค์การบริหารส่วนตำบลปากพูน และองค์การบริหารส่วนตำบลอุทัยเก่า (กมลทิพย์ ชลัษฐธรรมนิยม และคณะ, 2554) ซึ่งได้สรุปบทเรียนให้เห็นว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนสามารถจัดการสุขภาวะได้ด้วยตนเอง และจากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า การจัดการสุขภาวะในการพัฒนาตำบลเป็นกระบวนการหนึ่งของการทำให้เกิดกระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็งที่ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญทั้งระดับนโยบายหรือภาครัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน และองค์กรชุมชน (กมลทิพย์ ชลัษฐธรรมนิยม และคณะ, 2553)

จากข้อมูลเบื้องต้นและกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว นักวิจัยและตำบลท่างามจึงเห็นความสำคัญร่วมกันที่จะทำการศึกษาวิจัย เพื่อถอดบทเรียนของตำบลท่างาม เพื่อให้เห็นถึงทุนทางสังคมและศักยภาพของการจัดการตำบลสุขภาวะ รวมถึงการจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เป็นข้อมูลต่อยอดในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อการดูแลผู้สูงอายุด้วยตนเอง และเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์

จากการนำข้อมูลไปดำเนินกิจกรรมต่างๆ จนเกิดแผนงาน โครงการ แผนพัฒนาตำบล และการวางแผนขอรับการสนับสนุนงบประมาณประจำปีในระยะยาวอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสะท้อนผลการนำใช้ทุนทางสังคมและศักยภาพที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้เกิดหลักฐานเชิงประจักษ์ทางวิชาการ ในการจัดการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยชุมชนท้องถิ่น และเป็นรูปแบบให้พื้นที่อื่นนำไปวางแผนจัดการระบบการดูแลผู้สูงอายุด้วยตนเองต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาฐานคิดเพื่อสร้างชุมชนจัดการตนเองในการดูแลผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
2. วิเคราะห์ทุนทางสังคมและศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
3. วิเคราะห์รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

พื้นที่การวิจัย

หมู่ที่ 1- 11 ตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ระหว่างเดือนธันวาคม 2555 - กุมภาพันธ์ 2557

ประชากรที่ร่วมในการวิจัย คัดเลือกแบบเจาะจง จำนวนทั้งสิ้น 105 คน ประกอบด้วย

1. ผู้บริหาร ประกอบด้วย นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัด

- ตำบลลย ประธานกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ
2. แกนนำจากภาคท้องถิ่น คือ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลลย
3. แกนนำภาคท้องถิ่น คือ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน
4. ภาคประชาชน คือ ผู้สูงอายุ ครอบครัวผู้สูงอายุ เยาวชน กลุ่มคนต่างๆ และประชาชนทั่วไป
5. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) พยาบาลประจำรพ.สต. วิทยากรชุมชน และผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องสำคัญ
6. อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
7. เครือข่ายนักวิชาการตำบลที่ผ่านกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติ

ภาพที่ 1 แสดงการประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อาสาสมัครสุขภาพ และแกนนำภาคประชาชน

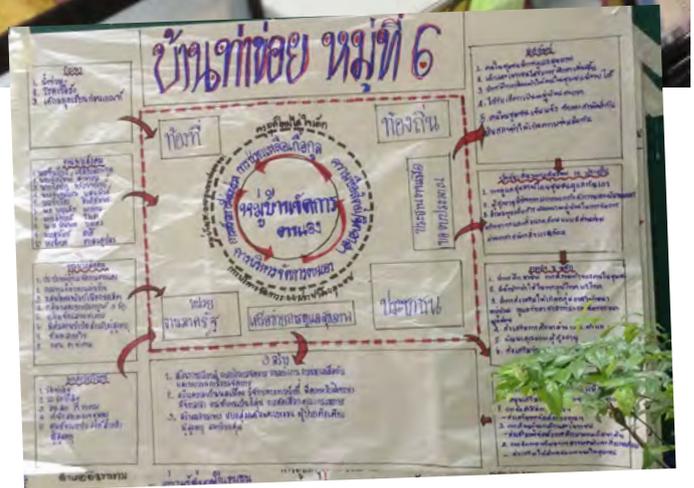

การวิจัยชุมชน และมีประสบการณ์ทำงานวิจัยชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการตนเองในการดูแลผู้สูงอายุขององค์กรบริหารส่วนตำบลท่างาม โดยเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลท่างาม โดยมีกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1. ด้านพัฒนาศักยภาพนักวิชาการ ทีมนักวิจัยได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิชาการตำบลจำนวน 5 วัน เพื่อพัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่องค์กรบริหารส่วนตำบลท่างาม อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) แก่นำภาคประชาชน จำนวน 24 คน ซึ่งเข้าร่วมกระบวนการวิจัยชุมชน และใช้เครื่องมือประเมินชุมชนแบบเร่งด่วนเชิงชาติพันธุ์วรรณา (ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2556) ได้ โดยสาระการประชุม คือ เรียนรู้กระบวนการวิจัยชุมชนบนฐานของทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชน โดยการสอบถามข้อมูลทุนทางสังคมและศักยภาพชุมชนท้องถิ่นกับการจัดการตนเองในระดับบุคคล กลุ่ม แหล่งเรียนรู้ หรือองค์กรชุมชน พร้อมทั้งหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ ซึ่งมี 5 ปฏิบัติการ คือ 1) ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นและการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น 2) การวิเคราะห์ปัญหาประชากรที่ได้รับผลกระทบและการแก้ปัญหาของชุมชน 3) การวิเคราะห์ศักยภาพในการต่อยอด และความพร้อมในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ 4) การพัฒนานวัตกรรมและการตอบสนองภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นโยบายสาธารณะ ผลกระทบ

ภาพที่ 2 แสดงภาพนักวิจัย และนักวิชาการตำบล ลงพื้นที่ถอดบทเรียนการจัดการสุขภาวะชุมชนโดยใช้แบบประเมินชุมชนเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน

5) การเขียนรายงานวิจัยชุมชน หลักสูตรชุมชน และต่อยอดเสริมหนุนทางวิชาการให้เกิดกระบวนการการนำใช้ทุนและศักยภาพทุนทางสังคมเดิมในตำบลท่างาม เพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการปรับเปลี่ยนวิธีคิดสู่การปฏิบัติ และนำสู่การเปลี่ยนแปลงระบบการดูแลผู้สูงอายุที่ครอบคลุม

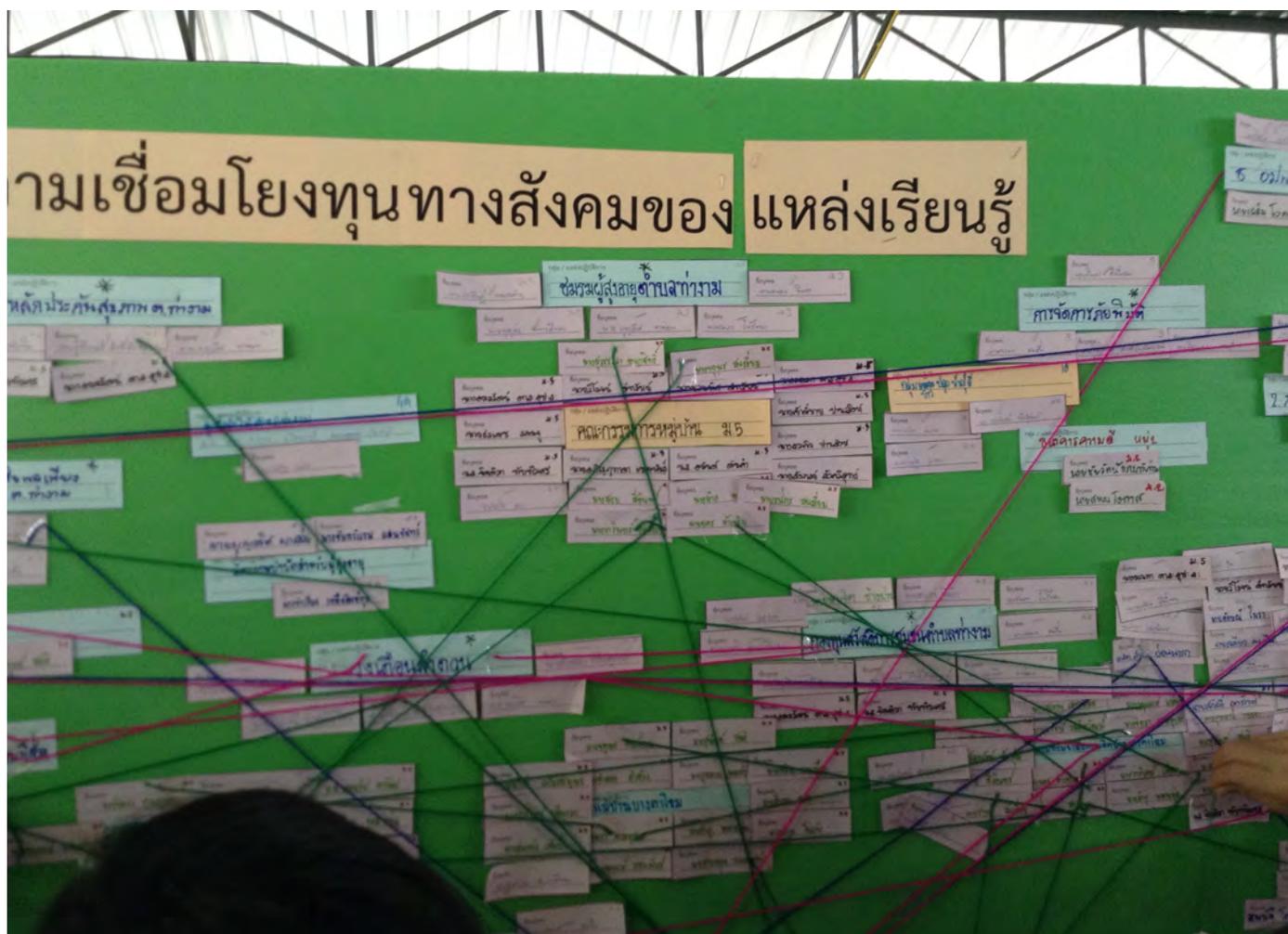
2. ด้านกระบวนการ นักวิจัยลงพื้นที่ร่วมกับนักวิชาการตำบล ใช้กระบวนการวิจัยชุมชนและเครื่องมือประเมินชุมชนแบบเร่งด่วนเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Rapid Ethnography Community Appraisal Program : RECAP) (ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ, 2556) เพื่อถอดบทเรียนฐานคิดการจัดการตนเองในการดูแลผู้สูงอายุ วิเคราะห์ทุนทางสังคมและศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุการพัฒนาตำบล

3. **ด้านผลลัพธ์** นักวิจัยจัดเวทีคืนข้อมูลทุนทางสังคมและศักยภาพของตำบลท่างาม โดยมีผู้เข้าร่วมรับฟังข้อมูลคือ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลท่างาม และหัวหน้างานที่เกี่ยวข้อง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อำนวยการ รพ.สต.ท่างาม อาสาสมัครสุขภาพ กลุ่มผู้สูงอายุ และประชาชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อรับทราบข้อมูลและเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล รวมทั้งสะท้อนปัญหาของชุมชนทุนทางสังคม ผู้นำ แกนนำ กลุ่มคน องค์กรชุมชน และแหล่งประโยชน์ที่มีศักยภาพในการจัดการตนเอง

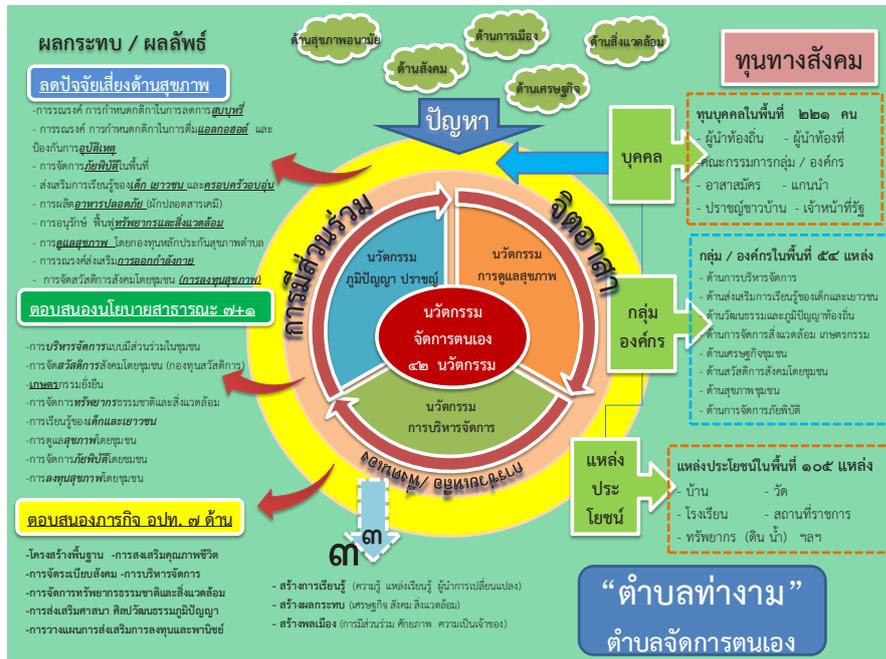
4. **ด้านผลผลิต** จากการวิจัยทำให้เกิดการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ จนได้ชุดความรู้เรื่องการดูแลผู้สูงอายุ และบรรจุใน “หลักสูตรการเรียนรู้ตำบลสุขภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม” โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลแหล่งข้อมูลประกอบด้วย 1) การศึกษาเอกสาร ได้แก่ เอกสารข้อมูลตำบล รายงานผลการสำรวจแบบประเมินต่างๆ ของตำบล 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ภาพที่ 3 แสดงเวทีคืนข้อมูลทุนทางสังคมและศักยภาพในการพัฒนาตำบล

หลักสูตรการเรียนรู้ตำบลสุขภาวะ

องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี

สนับสนุนโดย

- องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี
- ศูนย์เสริมสร้างการเรียนรู้และวิจัยชุมชนท้องถิ่น : พื้นที่ภาคกลาง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ โดยสำนักสนับสนุนการสร้างสุขภาวะชุมชน (สำนัก ๓)

ภาพที่ 4 หนังสือ “หลักสูตรการเรียนรู้ตำบลสุขภาวะองค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม”

การวิเคราะห์ข้อมูลและตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้กระบวนการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา วิเคราะห์เปรียบเทียบ วิเคราะห์เรื่องราว รวมถึงการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์แบบเมทริกซ์ (ชาย โพธิสิตา, 2549) เพื่อถอดฐานคิด การจัดการตนเองในการดูแลผู้สูงอายุ วิเคราะห์ทุนทางสังคม และศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม วิเคราะห์เทียบเคียงรูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน เพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง โดยข้อมูลที่ได้ผ่านการตรวจ สอบแบบสามเส้า ใช้การเก็บข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้อง

กับการดูแลผู้สูงอายุหลายคน ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลแตกต่างกัน และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีการ เช่น การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ความถูกต้องแม่นยำของข้อมูลเน้นการสะท้อนคิด สอบทาน และการจัดเวทีคืนข้อมูลให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในตำบล หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลได้แล้วผ่านเวทีคืนข้อมูลจะมีลักษณะการประชาพิจารณ์ การนำเสนอในที่ประชุมวาระต่างๆ การจัดนิทรรศการ โดยทีมผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ต่อผู้ให้ข้อมูลและผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภา อบต. สมาชิก

สภา อบต. กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ประธานและแกนนำกลุ่มผู้สูงอายุ ประธานกลุ่มต่างๆ ที่ทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ และประชาชน ในตำบล เพื่อสอบถามข้อมูลอีกครั้งก่อนจัดทำรายงานผลการวิจัย

ความรู้ และความเชี่ยวชาญที่ทำให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลง

นักวิจัยในฐานะนักวิชาการศูนย์เสริมสร้างการเรียนรู้ และวิจัยชุมชนท้องถิ่น พื้นที่ภาคกลาง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักสนับสนุนสุขภาวะชุมชน (สำนัก 3) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มีภารกิจหลักในการสนับสนุนทางวิชาการแก่โครงการตำบลสุขภาวะ เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ ซึ่งตำบลท่างามเป็นตำบลหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุนในปีพ.ศ. 2554 โดยนักวิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. นักวิจัยใช้ทักษะกระบวนการวิจัยชุมชนบนฐานของทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพนักวิชาการให้สามารถใช้เครื่องมือวิจัยชุมชน เพื่อสอบถามข้อมูลทุนทางสังคม และร่วมกันถอดบทเรียนในชุมชน หนุนเสริมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทุนทางสังคม การวิเคราะห์ปัญหา และการแก้ปัญหาของชุมชน การต่อยอด พัฒนา เพื่อตอบสนองภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นโยบายสาธารณะ
2. จัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คัดข้อมูลแก่ชุมชน
3. นักวิจัยใช้ความรู้ทางด้านการดูแลสุขภาพ ร่วมกันออกแบบชุดความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ และบรรจุ “หลักสูตรการเรียนรู้ตำบลสุขภาวะองค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม”

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1) บริบทของตำบลท่างาม 2) ฐานคิดการสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง 3) ทุนทางสังคมและศักยภาพในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ และ 4) รูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) บริบทของตำบลท่างาม

ตำบลท่างามเป็นตำบลชนบท จำนวน 11 หมู่บ้าน ประชากรจำนวนประมาณ 6,900 คน นายองค์การบริหารส่วนตำบลท่างามและที่มงานเป็นบุคคลที่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาและความต้องการของประชาชนและเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นหลัก ซึ่งปัญหาของตำบลท่างามมีภาวะวิกฤตอย่างต่อเนื่องหลายประการ เช่น

“ปัญหาน้ำท่วม” เนื่องจากตำบลท่างามเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา น้ำท่วมบ้านเรือนและไร่นาเสียหายทุกปี ประชาชนมีประสบการณ์เรียนรู้ที่จะปรับตัวให้สามารถอยู่ได้กับ

ภาวะวิกฤตจากน้ำท่วม เช่น มีการพัฒนาการปลูกพืชอายุสั้นเพื่อให้มีอาหารรับประทานในช่วงเวลาน้ำท่วม มีการเพาะพันธุ์กล้าไว้ใช้หลังจากน้ำท่วม มีการจัดตั้งกองทุนภัยพิบัติเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ประสบอุทกภัยบ้านเรือนเสียหาย การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในวิถีชีวิตจนเกิดเป็นรูปธรรมของศูนย์เรียนรู้ หรือมีการนำใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือนหมู่ที่ 4 ทั้งหมดบ้าน เป็นต้น

“ปัญหาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม : ปัญหาผู้สูงอายุ” จำนวนผู้สูงอายุในตำบลท่างาม จำนวน 1,060 คน โดยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านสุขภาพ เจ็บป่วยด้วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคซึมเศร้า ไม่มีรายได้ เนื่องจากถูกหลานไปทำงานต่างถิ่นจึงถูกทอดทิ้งให้อยู่คนเดียว ทางองค์การบริหารส่วนตำบลท่างามจึงได้มีการแสวงหาผู้มีจิตอาสาในตำบลมาร่วมงานเพื่อดูแลผู้สูงอายุ โดยจัดเวทีประชาคม เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการดูแลผู้สูงอายุ โดยให้แสดงความคิดเห็นเพื่อจัดกิจกรรมที่มาจากความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง เช่น กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาให้ลูกหลาน กิจกรรม “วงเดือนลำดวน” ซึ่งเป็นเวทีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เกิดการพบปะทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้เรื่อง “การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ” เกิด “คณะทำงาน” ที่มาจาก “บุคคลจิตอาสาที่ทำงานเพื่อผู้สูงอายุ” โดยมีหน้าที่เยี่ยมเยียน ร่วมพัฒนาศักยภาพของผู้ดูแล สร้างกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาทักษะผู้สูงอายุ ซึ่งผลการดำเนินการทำให้ที่มงานจิตอาสาได้รับการปลูกฝังทัศนคติเชิงบวกในการทำงาน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากภายนอกพื้นที่ และที่สำคัญคือช่วยให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในตำบลท่างามดีขึ้น

จากปัญหาดังกล่าว สืบเนื่องจากด้วยแนวคิดขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างามที่มีความมุ่งมั่นในการส่งเสริมสวัสดิการ พัฒนางาน สร้างคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง ยึดหลักธรรมาภิบาล ให้ความสำคัญกับประชาชน จึงได้ดำเนินกิจกรรมการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่วมกับการสร้างเครือข่ายระหว่างหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนให้เข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อจัดการกับปัญหาของประชาชนในทุกด้าน เช่น การจัดตั้งกองทุนเพื่อนำมาใช้จัดการปัญหาด้วยตนเอง การใช้เวทีการประชาคมเพื่อทำให้เกิดกระบวนการจัดทำแผนชุมชนเพื่อนำไปสู่เครื่องมือการบริหารจัดการที่ทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำ และคนในชุมชน เป็นต้น

ต่อมา ในปลายปีพ.ศ. 2554 องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ได้เข้าสู่กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง ภายหลังจากที่ได้ทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเพื่อเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

ร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่กับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหม้อ อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี นำคณะทำงานไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหม้อ เพื่อเรียนรู้วิถีคิดจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ของพื้นที่ ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากสำนักสนับสนุนสุขภาพชุมชน (สำนัก3) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ต่อมาได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการจากศูนย์สร้างเสริมการเรียนรู้วิจัยชุมชนท้องถิ่น : พื้นที่ภาคกลาง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จึงถือเป็นจุดเริ่มต้นในการก้าวเข้าสู่การเป็นเครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ หลังจากนั้นได้มีการจัดเวทีให้กับคนในชุมชนตำบลท่างาม เพื่อให้เข้าใจแนวคิดของตำบลสุขภาพ โดยนำแนวคิดที่ได้จากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหม้อมาปรับใช้ในพื้นที่ตำบลท่างาม คือ “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์” ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ โดยนำหลักการมีส่วนร่วมการใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส เน้นการจัดการตนเอง การเสริมความเข้มแข็งภาคประชาชนด้วยการหนุนการทำงานของกลุ่มและแหล่งเรียนรู้ และเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับเครือข่าย การพัฒนาส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการบูรณาการงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่คนในชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน อนาคต.ท่างามจึงเริ่มมองเห็นความพร้อมของทุนทางสังคมและศักยภาพในการจัดการพื้นที่ตำบลท่างาม โดยเริ่มต้นหาศักยภาพทุนอย่างจริงจัง ดังคำกล่าวของนายลิตพิงศ์ ศักดิ์ชัยสมบูรณ์ นายก อบต. ท่างาม ที่ว่า **“รู้ตนเอง รู้พื้นที่ เพื่อหาทุนในการพัฒนาตำบลให้เกิดความเข้มแข็งประชาชนอยู่ดีกินดี โดยการใช้ทุนที่สำคัญและมีอยู่มาก คือ ‘คน’ ”**

ปีพ.ศ. 2555 ผลจากการใช้เครื่องมือประเมินชุมชนแบบเร่งด่วนเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Rapid Ethnography Community Appraisal Program : RECAP) (ชินษฐา นันทบุตร และคณะ, 2556) พบว่า ทุนทางสังคมและศักยภาพการจัดการ สามารถจัดระบบข้อมูลเป็น 8 ระบบ โดยตำบลท่างามพบว่า กลุ่มผู้สูงอายุยังคงเป็นปัญหาสำคัญของชุมชน เนื่องจากผู้สูงอายุมีจำนวนมากป่วยเป็นโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง ชาตผู้ดูแล ซึ่งปัญหาดังกล่าว เวทีประชาคมของตำบลฯ ได้จัดให้เป็นปัญหาสำคัญอันดับต้นๆ และจากกระบวนการเรียนรู้ของทีมวิจัย จึงทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลท่างามเกิดความตระหนัก และนักวิชาการตำบลท่างาม เกิดความคิดที่จะเชื่อมโยงข้อมูลสู่การวางระบบการจัดการและดูแลผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบ ซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มในการขับเคลื่อนงานและกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ และเกิดแนวคิดการนำใช้ข้อมูลผู้สูงอายุในการทำงาน และการเชื่อมประสานบูรณาการ คน เงิน งาน ร่วมกันทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกพื้นที่ที่มีภารกิจคล้ายคลึงกัน มาเป็นภาคีเครือข่ายมาทำงานร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ชมรมผู้

สูงอายุตำบลท่างาม โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่างาม โรงพยาบาลอินทร์บุรี ทีมอาสาใจตำบลท่างาม (อสม. และอผส.) แกนนำชุมชน และประชาชนในตำบลท่างาม หน่วยงานสถาบันการศึกษา มูลนิธิสถาบันและวิจัยผู้สูงอายุ (มส.ผส.) เข้ามาสนับสนุนการทำกิจกรรม โดยจัดให้มีรูปธรรมของการดำเนินการ เช่น การตรวจสุขภาพ การเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ นันทนาการ ชมรมผู้สูงอายุตำบลท่างาม (มิตรภาพบำบัดสำหรับผู้สูงอายุ) กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลท่างาม ทีมงานอาสาใจ และเวทีวงเดือนลำตวน ซึ่งเป็นเวทีติดตามผลการดำเนินงานผู้สูงอายุในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันกิจกรรม “เวทีวงเดือนลำตวน” ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความพร้อมในการสร้างการเรียนรู้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายที่สนใจได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และขยายผล

อีกทั้งการวิจัยชุมชนยังส่งผลให้องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ได้พัฒนาศักยภาพทางวิชาการร่วมกับทีมวิจัยจนเกิดชุดความรู้เชิงระบบการจัดการสุขภาพตำบล และบรรจุไว้ในหลักสูตร “การเรียนรู้ตำบลสุขภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี” ที่สะท้อนแนวคิดของการพัฒนาเครือข่ายเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

2) ฐานคิดเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองในการดูแลผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ประกอบด้วย

ตำบลท่างามให้ความสำคัญกับแก้ไขปัญหาและความต้องการของการดูแลผู้สูงอายุภายใต้ทุนและศักยภาพที่มี โดยมีความเชื่อว่า การทำงานต้องเน้นการสร้างกระบวนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นพร้อมกับการจัดการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ผ่านการประสานความร่วมมือจากองค์กรในและนอกพื้นที่ เพื่อพัฒนาส่งเสริมศักยภาพชุมชนให้จัดการปัญหาด้วยตนเอง ดังนั้น การดูแลผู้สูงอายุจึงใช้แนวคิดเดียวกัน ด้วยการสร้างกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม สร้างความเข้มแข็งให้กับประชาชน เปิดโอกาสแสดงความคิดเห็นและการเรียนรู้สู่การจัดการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่พร้อมกัน

ฐานคิดของการทำงานจึงประกอบด้วย 3 แนวทาง คือ 1) การสร้างการมีส่วนร่วม 2) การใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส 3) การจัดการตนเอง มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การสร้างการมีส่วนร่วม การดูแลผู้สูงอายุควรเน้นการสร้างและให้โอกาสประชาชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดูแลผู้สูงอายุได้เข้าร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ ผ่านเวทีประชาคม การประชุมประจำเดือน เวทีประชาคมหมู่บ้าน และเวทีของชมรมผู้สูงอายุ เวทีในกลุ่มต่างๆ ของตำบล โดยนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการตัดสินใจดำเนินการกิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุ เช่น กิจกรรมผู้สูงอายุ กิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ เลี้ยงอาหารผู้สูงอายุ และกิจกรรม

นันทนาการของเวทิววงเดือนลำดวน

2.2 การใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส ปัญหาของการดูแลผู้สูงอายุ คือ ภาวะวิกฤตของตำบลท่างาม นายกองค้การบริหารส่วนตำบลท่างามจึงมีหลักคิดจากปัญหาและจำนวนของผู้สูงอายุ และมองเห็นปัญหาเรื่องการดูแลผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องระดมความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหา ระดมทรัพยากรต่างๆ ในตำบลมาร่วมกันแก้ไขปัญหาโดยเชื่อว่า “การใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส” จะทำให้แก้ไขปัญหาผู้สูงอายุได้ โดยมีกระบวนการจัดการ คือ สำรวจปัญหา ศึกษาแง่มุมต่างๆ ของปัญหาการดูแลผู้สูงอายุอย่างรอบด้าน เรียงลำดับความสำคัญของปัญหาที่ผู้สูงอายุต้องการ ค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหา จัดลำดับเครื่องมือที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาด้วยทุนและแหล่งเรียนรู้ภายในพื้นที่ก่อน ดังเช่น ปัญหาผู้สูงอายุไม่มีผู้ดูแล ตำบลท่างามมีกลุ่มอาสาเฝ้าใจ เป็นการสร้างกลุ่มเพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับโอกาสในการดูแลจากเพื่อนบ้าน และจัดกิจกรรมแบบการมีส่วนร่วมให้ผู้สูงอายุเพื่อจัดระบบการดูแลผู้สูงอายุด้วยตนเองโดยมี “เวทิววงเดือนลำดวน” ที่จัดเป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมร่วมกันและคิดแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

2.3 การจัดการตนเอง เป็นขั้นตอนที่เป็นผลลัพธ์สุดท้ายของกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้สูงอายุดูแลตนเอง โดยกระบวนการจัดการตนเองเกิดจากการเข้าร่วมเวทิววงเดือนลำดวนอย่างสม่ำเสมอ ผู้สูงอายุมองว่าปัญหาของตนเองต้องจัดการด้วย

ตนเอง เกิดความเป็นเจ้าของ เห็นประโยชน์ที่ได้รับ โดยกลไกของการจัดการตนเองเกิดขึ้นจากการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา การมองเห็นทุนและศักยภาพภายในและภายนอกพื้นที่ การประสานงานระดับเครือข่ายการดูแลกับหน่วยงานด้านสุขภาพ ทำให้ได้รับโอกาสจากภาคีเครือข่ายในและภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือในกรณีของการแก้ปัญหาที่ผู้สูงอายุไม่สามารถจัดการได้ด้วยตนเอง เช่น ระบบการส่งต่อผู้สูงอายุไปรับการรักษาพยาบาลที่โรงพยาบาล โดยระบบบริการการแพทย์ฉุกเฉินในตำบล เป็นต้น

3) ทุนทางสังคมและศักยภาพในการดูแลผู้สูงอายุ

จากกระบวนการทบทวนเรื่องทุนทางสังคมและศักยภาพของตนเอง พบว่า ตำบลท่างาม จังหวัดสิงห์บุรี มีทุนต่างๆ ประกอบด้วย

ทุนคน มีผู้นำ คือ นายกองค้การบริหารส่วนตำบล ผู้นำ แกนนำ และเจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล อาสาสมัครสุขภาพที่เข้มแข็ง จำนวน 130 คน และทุนกลุ่ม องค์กรในพื้นที่ จำนวน 86 กลุ่ม

ทุนโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ ที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ คือ ศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านเป็นที่รวมกลุ่มของคนในหมู่บ้าน และที่ทำการกลุ่มต่างๆ ในการทำกิจกรรม

ทุนเครือข่าย หน่วยงานที่มีบทบาทในการหนุนเสริมการทำงานที่สำคัญในตำบล คือ 1) องค์การบริหารส่วนตำบล สุขภาวะ สนับสนุนงบประมาณ วิชาการ การประสานงาน

ภาพที่ 5 แสดงแผนผังฐานคิดตำบลท่างาม และระบบการจัดการตนเอง

2) มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย สนับสนุนแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ การปลูกผักปลอดสารพิษ 3) สำนักงานพัฒนาชุมชน สนับสนุนการส่งเสริมอาชีพ 4) สำนักงานบรรเทาสาธารณภัยในการเยียวยา ป้องกันภัยพิบัติ โดยเฉพาะอุทกภัย 5) เกษตรอำเภอกอ สนับสนุนพันธุ์พืชผักสวนครัวรั้วกินได้ 6) หน่วยงานสาธารณสุขและโรงพยาบาล

ซึ่งทุนเหล่านี้ถือเป็นทุนที่เกิดขึ้นอยู่แล้ว หากแต่ยังไม่มีผู้รวบรวมให้เป็นระบบ เมื่อผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหม้อ และได้รับการต่อยอดเสริมศักยภาพทางวิชาการจากทีมวิจัยในการสำรวจทุนทางสังคม จึงเกิดการเปรียบเทียบและเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน ร่วมกันคิด นำศักยภาพและทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมมาเรียบเรียงอย่างเป็นระบบ ปรับเปลี่ยนสู่การปฏิบัติ มุ่งใช้ศักยภาพที่มีในชุมชนเป็นตัวตั้ง และประสานความร่วมมือหน่วยงานภายนอกที่มีการใกล้เคียงกัน โดยใช้การบูรณาการงานร่วมกัน

4) รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

จากผลการศึกษาข้างต้น ทำให้นักวิจัยชุมชน ผู้นำตำบลท่างามและนักวิชาการได้ตระหนักถึงการนำใช้ข้อมูลมาต่อยอดการทำงานประจำ โดยนำข้อมูลระบบการจัดการตนเอง 8 ระบบ นำเอาข้อมูลทุนและศักยภาพ ไปวิเคราะห์เพื่อวางแผนจัดกิจกรรม โครงการ และแผนงานการสนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุใน “รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง” 4 ด้าน ประกอบด้วย

4.1 การดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง (Long-term care)

4.1.1 เกิดจากการนำใช้ข้อมูล โดยนักวิจัยชุมชนและนักวิชาการได้จัดกระบวนการประสานความร่วมมือ การพัฒนาคนและพัฒนาเครื่องมือที่ต้องใช้ในการทำงาน เพื่อสำรวจข้อมูล/คัดกรองผู้สูงอายุ ADL การวัดระดับการพึ่งพิง อาชีพรายได้ สภาพบ้าน/ที่อยู่อาศัยของผู้สูงอายุในพื้นที่ มีการอบรมการใช้แบบสำรวจให้กับ อสม. ในพื้นที่ และมีการจัดเก็บบันทึกข้อมูลในระบบฐานข้อมูล เพื่อใช้เป็นข้อมูลพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในชุมชน ประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูล มีการนำเสนอข้อมูลปัญหาและข้อมูลต่างๆ ต่อเวทีการทำงานเรื่องผู้สูงอายุในพื้นที่ ในนาม “เวทีวงเดือนลำดวน” รวมทั้งนำข้อมูลไปใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน

ภาพที่ 6 แสดงเวทีอบรม การใช้เครื่องมือคัดกรองสำหรับผู้สูงอายุ

ระบบฐานข้อมูล เพื่อใช้เฝ้าระวังและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุระดับท้องถิ่น
มูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย สนับสนุน

Login ศรีสำ สุต 23 ส.ค. 2555
ยิวาศิ อาศวีเชียร อาศวีเชียร
เมนู การแสดงผลหลัก

- จัดการข้อมูลผู้ใช้
- บันทึกการสำรวจ
- ออกรายงาน

แบบคัดกรองผู้สูงอายุที่คัดกรอง
ที่ตั้ง
1. กลุ่มภาวะพึ่งพิง

รายงานแสดงจำนวนประชากรผู้สูงอายุ จำแนกตามกลุ่มอายุและเพศ : ครั้งที่ 2 / 2555

ปีเริ่มต้นเลือก ปี ค่ำเลือกเดือน วันค่า

เพศ (กรุณาเลือก) :
 ช่วงอายุ 60 ปี ขึ้นไป
 ระบุเพศ (เลือก) :
 อำเภอ/เขต อินทร์บุรี
 ตำบล/แขวง ท่างาม

ตาราง แผนภูมิ

กลุ่มอายุ	ชาย		หญิง	
	คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ
60-69 ปี	0	0.00	0	0.00

4.1.2 พัฒนาทักษะโดยจัดฝึกอบรมทักษะผู้ดูแลผู้สูงอายุ โดยเจ้าหน้าที่ รพ.สต. และอาสาสมัครสุขภาพที่เชี่ยวชาญ เป็นการฝึกอบรมที่มีผู้ดูแลผู้สูงอายุซึ่งมาจาก อสม. อาสาสมัครจิตอาสา และครอบครัวผู้สูงอายุที่สมัครใจให้มีทักษะมากขึ้น จำนวน 33 คน ก่อให้เกิดการเรียนรู้และยกระดับการดูแลผู้สูงอายุ ควบคู่กับการปฏิบัติงานดูแลผู้สูงอายุให้ทักษะ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ

ภาพที่ 7 แสดงเวทีฝึกอบรมทักษะผู้ดูแลผู้สูงอายุในชุมชน โดยใช้ภาคีเครือข่าย คือ เจ้าหน้าที่ รพ.สต. และอาสาสมัครสุขภาพที่เชี่ยวชาญ

ภาพที่ 8 แสดงการจัดบริการสุขภาพแก่ผู้สูงอายุที่บ้าน โดยใช้การประสานงานกับภาคีภายนอก

4.1.3 ประสานความร่วมมือในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลท่าแกมเป็นเจ้าภาพในการจัดทำงาน ซึ่งมีทีมสหวิชาชีพและอาสาสมัครร่วมกันวางแผนการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงรายบุคคล ทั้งการดูแลทางสุขภาพและการดูแลทางสังคม อันก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รวมถึงการประสานงานกับโครงการเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุที่มีความยากลำบาก ของศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 63 จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อจัดหาสิ่งของอุปโภคบริโภคในการช่วยเหลือเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุ

ภาพที่ 9 แสดงเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และบูรณาการงานผู้สูงอายุโครงการสุขภาพดีเริ่มที่บ้านที่บูรณาการงานผู้สูงอายุกับงานพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มอื่นๆ ในชุมชน

4.1.4 เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิค/วิธีการดูแลช่วยเหลือของอาสาสมัครผู้ดูแล เป็นกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถึงเทคนิควิธีการดูแลช่วยเหลือของอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งจัดที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ผู้เข้าร่วมคือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง อสม. และอาสาสมัครผู้ดูแล ครอบครัวผู้สูงอายุ ให้เกิดชุดองค์ความรู้การดำเนินงานดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งบูรณาการกับโครงการสุขภาพดีเริ่มที่บ้าน (แกนนำชุมชนเยี่ยมบ้านผู้สูงอายุและผู้พิการ) พร้อมติดตามการดำเนินงาน และเรียนรู้ประสบการณ์ทำงานโครงการตรวจสุขภาพและดูแลสุขภาพต่อเนื่องในกลุ่มผู้สูงอายุ พระภิกษุ และผู้ด้อยโอกาสที่ขาดผู้ดูแลในระยะเวลา 1 ปี เพื่อเป็นการวางระบบการทำงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยชุมชนช่วยกัน

4.2 การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้านการเรียนรู้ มีงานทำ และมีรายได้

4.2.1 เกิดจากการนำใช้ข้อมูล โดยนักวิจัยชุมชนและนักวิชาการร่วมนำเสนอข้อมูล เพื่อวางแผนจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงวัยให้ลูกหลานเป็นการแลกเปลี่ยนการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ของผู้สูงอายุ รวมถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่ลูกหลานที่เกิดขึ้นตามโครงการผู้สูงวัยใส่ใจลูกหลาน จังหวัดสิงห์บุรี สนับสนุนงบประมาณโดยศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 63 จังหวัดสิงห์บุรี ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม โดยจัดกิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาต่างๆ จากผู้สูงอายุ 46 ฐานการเรียนรู้ให้แก่เด็กนักเรียนในพื้นที่ตำบลท่างาม และประชาชนที่สนใจ อันประกอบด้วยภูมิปัญญาด้านต่างๆ เช่น อาหารคาวหวาน งานประดิษฐ์ ศิลปหัตถกรรม ฯลฯ ซึ่งสร้างให้เกิดความสนุกสนานทั้งแก่ผู้สูงอายุและผู้เข้ารับการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ภาพที่ 10 กิจกรรมถ่ายทอดภูมิปัญญาผู้สูงอายุให้ลูกหลาน โดยความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม และศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 63 จังหวัดสิงห์บุรี

4.2.2 การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ใส่ใจผู้สูงอายุ เพื่อเป็นที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ อสม.และอผส. ในการทำกิจกรรมร่วมกันประจำเดือน ณ ศาลาสร้างสุขผู้สูงอายุ เพื่อสร้างความตระหนักถึงความห่วงใยผู้สูงอายุในชุมชน ในการทำกิจกรรมร่วมกัน และการส่งเสริมสุขภาพจิตและสุขภาพกายของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย การตรวจสุขภาพทั่วไปของผู้สูงอายุ การให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพ กิจกรรมออกกำลังกาย ผู้สูงอายุ กิจกรรมสวดมนต์ นั่งสมาธิ เลี้ยงอาหารผู้สูงอายุ และกิจกรรมสันทนาการผู้สูงอายุ เป็นต้น ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมได้รับการดูแล และได้ทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิตและสุขภาพกายของผู้สูงอายุเป็นประจำทุกเดือน

ภาพที่ 11 แสดงกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ และ อสม.

4.3 การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ

4.3.1 กิจกรรมตลาดนัดการเรียนรู้ เกิดจากการนำข้อมูลโดยนักวิจัยชุมชนและนักวิชาการวางแผนจัดกิจกรรมตลาดนัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนวัยผู้สูงอายุตำบลท่างาม (อายุ 50-59 ปี) การจัดกิจกรรมเป็นลักษณะการจัดทำฐานกิจกรรม และมีการประเมินตนเองในฐานะตามแบบแผนที่ชีวิที่มีสุขที่ครอบคลุมทั้ง 4 ด้าน คือ อนามัยดีชีวิที่มีสุข สังคมดีชีวิที่มีสุข ออมดีชีวิที่มีสุข เรียนรู้ดีชีวิที่มีสุข โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านต่างๆ ก่อนวัยสูงอายุ แนวทางการดำเนินชีวิตในวัยสูงอายุ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในการปฏิบัติตน

ภาพที่ 12 แสดงกิจกรรมเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนวัยผู้สูงอายุตำบลท่างาม

ภาพที่ 13 แสดงโครงการเตรียมตัวเตรียมใจก่อนวัยสูงอายุซึ่งเป็นการบูรณาการคน เงิน งาน ในการทำงานเชิงรุกด้านผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม และภาคีเครือข่าย

4.3.2 โครงการเตรียมตัวเตรียมใจก่อนวัยสูงอายุ (อายุ 50-59 ปี) ตำบลท่างาม เป็นกิจกรรมตรวจสุขภาพ ทดสอบสมรรถภาพทางกาย ให้ความรู้ด้านสุขภาพ และแจ้งผลการตรวจสุขภาพ เป็นโครงการต่อเนื่องหลังจากโครงการตลาดนัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อม โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มเดียวกันที่ผ่านการเรียนรู้ในฐานกิจกรรมและการประเมินตนเองในแบบแผนที่ชีวิมีสุข ลักษณะโครงการเป็นการเน้นเรื่องสุขภาพอนามัย วัตถุประสงค์เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพและสมรรถภาพทางร่างกาย พร้อมกับการได้รับการตรวจสุขภาพ และทดสอบสมรรถภาพทางร่างกายให้ทราบถึงสมรรถนะการทำงานของร่างกายและสุขภาพเพื่อจะได้สามารถหาหนทางแก้ไข รักษาสุขภาพได้อย่างทันที่ทันที่ ถูกต้องและถูกวิธี ควบคู่กับการให้ความรู้ด้านการเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ ให้สามารถปรับตัวและวางแผนการดำเนินชีวิต รวมทั้งสามารถเผชิญกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพ

4.4 การจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

4.4.1 เกิดจากการนำใช้ข้อมูล โดยนักวิจัยชุมชน และนักวิชาการจัดเวทีให้ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ องค์การบริหารส่วนตำบลท่างามได้เชิญชวนกลุ่มเป้าหมายหลายกลุ่มเข้าร่วม ประกอบด้วย โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่างาม องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม ตัวแทนชมรมผู้สูงอายุตำบลท่างาม วัดในพื้นที่ตำบลท่างาม อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน (อผส.) และผู้ที่สนใจเข้าร่วมเวทีให้ความรู้เรื่องการจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุโดยวิทยากรจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และร่วมแลกเปลี่ยนโดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) เพื่อนำแนวคิดไปปรับปรุงสถานที่ในการให้บริการผู้สูงอายุ บ้านพักอาศัยของผู้สูงอายุให้มีสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

ภาพที่ 14 แสดงเวทีให้ความรู้แลกเปลี่ยนการจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

4.4.2 โครงการบ้านนํ้าอยู่สำหรับผู้สูงอายุ เป็นโครงการซ่อมแซมบ้านและการจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (รายบุคคล) จัดสิ่งอำนวยความสะดวก รวดเร็ว รววจับ ตามมาตรฐานการจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นการลดความเสี่ยงของอันตรายและเกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของผู้สูงอายุ โดยมีบ้านผู้สูงอายุที่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิอาสาเพื่อนพึ่ง (ภาฯ) ยามยาก สภากาชาดไทย จำนวน 6 หลัง และบ้านกาชาดเฉลิมพระเกียรติ 80 พรรษา มหาราชินี จำนวน 4 หลัง

ภาพที่ 15 แสดงโครงการบ้านนํ้าอยู่สำหรับผู้สูงอายุ สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ

ซึ่งโครงการทั้งหมดนี้ เกิดจากการต่อยอดนำใช้ทุนและศักยภาพทางสังคม โดยใช้การเชื่อมประสานบูรณาการคน เงิน งาน ร่วมกันทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภายในและภายนอก การนำปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นตัวตั้งในการทำงาน และนำใช้ทุนทางสังคมในพื้นที่ มีการร่วมคิด ร่วมทำซึ่งก่อให้เกิด

1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ดีขึ้น ผู้สูงอายุจำนวน 941 คน คิดเป็นร้อยละ 88.77 ของประชากรผู้สูงอายุที่ได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีระบบการดูแลสุขภาพและการเข้าถึงบริการสุขภาพเป็นอย่างดี เกิดระบบการเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ จำนวน 252 คน คิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรวัยแรงงาน เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมลดการดำเนินชีวิตที่เสี่ยง หลังได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุทั้งด้านสุขภาพกายและจิต ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ สวัสดิการ และสร้างการเรียนรู้

2) อาสาสมัครและทีมงานจิตอาสา จำนวน 145 คน ได้รับการพัฒนาศักยภาพในการดูแลสุขภาพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ

3) เกิดการบูรณาการ คน เงิน งาน ร่วมกันทุกภาคส่วน มีส่วนร่วมในการดูแลและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เป็นระบบมีรูปธรรม มีการทำงานจากระบบฐานข้อมูลผู้สูงอายุในพื้นที่ ภายใต้กลไกการทำงาน “เวทีวงเดือนลาดวน” ซึ่งเป็นเวทีประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประจำเดือน เพื่อวางแผน ดำเนินกิจกรรม และติดตามประเมินงานกิจกรรมที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุในพื้นที่ร่วมกัน

อภิปรายผล

รูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองของตำบลท่างาม ประสบความสำเร็จจากการที่ผู้นำมีวิสัยทัศน์ นักวิจัยชุมชนมีศักยภาพทางวิชาการ คิดวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของข้อมูล และต่อยอดการนำใช้ข้อมูล กลุ่มแกนนำที่มีการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและใช้ข้อมูลมาต่อยอดการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายภายในและภายนอกมาดำเนินการได้สำเร็จ ผลของการต่อยอดชุดข้อมูลที่เกิดขึ้นจากเครื่องมือประเมินชุมชนแบบเร่งด่วนเชิงชาติพันธุ์วรรณา สามารถพัฒนางาน สร้างความมั่นคงของการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุและการดำเนินชีวิตด้วยการดูแลกันแบบเกื้อกูลได้ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองโดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ใช้กลไกภายในชุมชนเชื่อมโยง โดยเชื่อว่า สภาองค์กรการบริหารส่วนตำบลและองค์กรชุมชนจะต้องมีบทบาทร่วมกับภาคประชาชนและภาคส่วนต่างๆ ในการดำเนินการ การนำใช้ทุนชุมชนและศักยภาพของพื้นที่ที่มีอยู่ รวมถึงการนำใช้

ข้อมูลตำบลในการทำแผนชุมชน จะทำให้จัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ทิพย์รัตน์ นพดลารมย์, 2554)

ภาพรวมของกิจกรรมและโครงการที่ตอบโจทย์การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในพื้นที่ท่างามทั้ง 4 เรื่อง คือ 1) การดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง (Long-term care) 2) การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุด้านการเรียนรู้ มีงานทำ และมีรายได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานเชิงรุกในด้านป้องกันปัญหาด้านสุขภาพจิตและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ เพราะหากผู้สูงอายุถูกละเลยทิ้งให้อยู่บ้านโดยไม่มีกิจกรรมและไม่มีรายได้ จะพบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะป่วยเป็นโรคซึมเศร้าในที่สุด 3) การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนวัยสูงอายุ 4) การจัดปรับอาคาร สถานที่ และสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ โดยใช้การเชื่อมประสานบูรณาการคน เงิน งาน ร่วมกันทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภายในและภายนอก เป็นการนำปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นตัวตั้งในการทำงาน และนำใช้ทุนทางสังคมในพื้นที่ มีการร่วมคิด ร่วมทำ จนเกิดเป็นผลกระทบที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามการสร้างรูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่จะสอดคล้องกับแผนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในระยะยาวของระบบบริการสุขภาพในอนาคตที่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ทั้งในภาวะปกติและภาวะวิกฤตได้อย่างเท่าทันนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องการจะประยุกต์และนำใช้รูปแบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยชุมชนไปดำเนินการต่อจำเป็นต้องวิเคราะห์ฐานข้อมูลตำบล ฐานข้อมูลประเด็นปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ฐานข้อมูลทุนและศักยภาพการจัดการ ความเป็นไปได้ของรูปแบบในการนำใช้เสียก่อน เพื่อเทียบเคียงศักยภาพของพื้นที่ในการจัดการตนเองได้ด้วยตนเองจึงจะสามารถนำไปใช้ได้ (ชนินฐา นันทบุตร, 2551)

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ยิ่งก่อให้เกิด “นักวิจัยชุมชน” ที่ทำงานในพื้นที่ โดยมีการนำใช้และต่อยอดข้อมูลที่เกี่ยวข้องสู่การจัดการเชื่อมประสาน คน เงิน บูรณาการงาน ร่วมกันทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกพื้นที่ ภายใต้กลไกการทำงาน “เวทีวงเดือนลาดวน” เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ วางแผนติดตามงาน แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยมี คณะทำงาน ประกอบด้วย แกนนำภาคประชาชน เจ้าหน้าที่รพ.สต.ท่างาม อบต.ท่างาม อสม. อผส. ชมรมผู้สูงอายุ ตัวแทนผู้สูงอายุ หน่วยพยาบาลเชิงรุก โรงพยาบาลอินทร์บุรี ที่ขับเคลื่อนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบลท่างาม เป็นประจำและอย่างต่อเนื่อง จนสามารถตั้งเป็น “กองทุนพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตำบลท่างาม” ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการสุขภาพของผู้สูงอายุในด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต แสดงให้เห็นถึงศักยภาพการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุโดยชุมชนเพื่อสร้าง

ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม และเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการจัดการปัญหาสุขภาพอย่างเป็นรูปธรรมของการสาธารณสุขแบบบูรณาการ ซึ่งสอดคล้องกันกับการดำเนินการของตำบลปากพูน จังหวัดนครศรีธรรมราช และตำบลอุทัยเก่า จังหวัดอุทัยธานี ที่แสดงให้เห็นว่า การใช้ชุมชนในการจัดการปัญหาของชุมชน ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังเช่นความมั่นคงของประเทศต้องเกิดจากความมั่นคงฐานรากของสังคมซึ่งก็คือชุมชน ประเทศจึงจะสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1) **ประโยชน์ในเชิงสาธารณะ** กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของโครงการตำบลสุขภาพทำให้เกิดการบ่มเพาะกระบวนการเรียนรู้จากตำบลแม่แบบนำสู่การคิดเทียบเคียงและการจัดการตนเองของท้องถิ่นภายใต้บริบทของพื้นที่ของตนเองโดยใช้กระบวนการสอบถามทุนและศักยภาพในการจัดการตนเองของตำบลท่างาม ทำให้ตำบลท่างามค้นพบทุนและศักยภาพของตนเองในการจัดการปัญหา มีการนำใช้ข้อมูลเรื่องทุน ศักยภาพ และปัญหาในการวางแผนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ และวางแผนการพัฒนาศักยภาพทางความคิดในการสร้างความมั่นคง สร้างการมีส่วนร่วมขององค์กรต่างๆ ในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม ตั้งแต่การออกมารวมตัวกันร่วมคิดมองหาปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา การหาแนวทางร่วมกัน แก้ไขปัญหาร่วมกัน ผ่านกระบวนการเวทีสะท้อนความคิดเห็น โดยใช้การบูรณาการภารกิจของหน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนร่วม ดังเช่นการจัดการดูแลกลุ่มผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยการใช้การจัดการงาน ทำหน้าที่ประสานและวางแผนในการทำงาน มีข้อมูลของตำบลเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ในการคิดและตัดสินใจร่วมกันในการดำเนินการ ก่อให้เกิดการจัดการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุทั้ง 4 มิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความสุขสมบูรณ์ทางด้านเศรษฐกิจ และนำทุนดังกล่าวมาพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะในการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ในเรื่องการจัดการสวัสดิการสังคมโดยชุมชนมี “เวทีวงเดือนลำดวน” เพื่อดูแลผู้สูงอายุทั้งด้าน 4 มิติ และวางแผนพัฒนาต่อยอดเป็นกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุในอนาคต

2) **ประโยชน์ทางด้านวิชาการและการสาธารณสุข** จากฐานคิดการจัดการสุขภาวะในการพัฒนาตำบลท่างาม ซึ่งเป็นการทำงานแบบสร้างการมีส่วนร่วม จากการใช้วิกฤตให้เป็นโอกาส การหนุนเสริมความเข้มแข็งและการใช้การจัดการตนเองในการช่วยพัฒนาตำบล ภายใต้ความเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างามที่มีความสามารถในการใช้ข้อมูลตำบลเป็นฐานในการตัดสินใจ และการจัดการ

แบบพหุภาคีแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นรูปธรรมให้พื้นที่อื่นได้เรียนรู้และยึดเป็นแบบอย่างในการดำเนินงาน โดยอาศัยทุนและศักยภาพที่มีในการจัดการระบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน เพื่อสร้างชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองขององค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม มีการพัฒนาศักยภาพ 4 มิติ และมีการจัดสวัสดิการเพื่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่อย่างทัดเทียม ไม่เป็นภาระแก่สังคมด้วยรูปแบบของการออมเงินหรือระดมทุนเพื่อส่งเสริมการออมเงิน และนำมาช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนที่ด้อยโอกาสในเรื่องเงินทุนประกอบอาชีพและดำรงชีวิต การจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกและประชาชน ส่งเสริมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน รวมถึงการทำนุบำรุงศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพ และป้องกันปัญหาสุขภาพกายและจิตของผู้สูงอายุของกระทรวงสาธารณสุขที่ผ่านมามาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2554 มุ่งให้มีการดำเนินงานในพื้นที่ดำเนินงานระดับโรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เน้นการดำเนินงานในชมรมผู้สูงอายุ เพื่อคัดกรองปัญหาสุขภาพทั้งกายและจิตในผู้สูงอายุ และสนับสนุนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพทั้งกาย จิต และป้องกันปัญหาสุขภาพกายและจิตให้กับผู้สูงอายุ พัฒนาแนวทางการดูแลทางด้านสังคม จิตใจ ให้กับผู้สูงอายุ ในงานบริการสุขภาพของคลินิกสูงอายุในสถานบริการระดับโรงพยาบาลชุมชนและโรงพยาบาลทั่วไป ปีพ.ศ. 2557 มุ่งพัฒนาเกณฑ์เบื้องต้นในการส่งเสริมป้องกันปัญหาสุขภาพกายและจิตผู้สูงอายุในชุมชน เพื่อให้เกิดระบบการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตำบลท่างามได้แสดงให้เห็นถึงรูปธรรมการดำเนินการทั้งหมดโดยครอบคลุมทั้ง 4 มิติ คือ ส่งเสริมสุขภาพ ป้องกัน รักษา ฟื้นฟู มีรูปธรรมการจัดการสุขภาพ โดยพัฒนาศักยภาพบุคลากร และภาคประชาชน อาสาสมัคร ให้สามารถส่งเสริมและป้องกันปัญหาสุขภาพกายและจิตผู้สูงอายุในชุมชน รวมถึงส่งเสริมศักยภาพให้กับผู้สูงอายุในชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุอย่างครอบคลุมในเรื่องสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งเป็นการลดต้นทุนในการดูแลสุขภาพ และเป็นการจัดการปัญหาสุขภาพองค์รวมอย่างยั่งยืน

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

ความสำเร็จในการจัดการตนเองเกิดจากผู้นำท้องถิ่นมีการนำใช้ข้อมูลของชุมชน เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด วางแผนแก้ไขปัญหา พัฒนาพื้นที่ การแบ่งการทำงานอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ จัดทำเป็นแผนพัฒนาตำบลในการจัดสรรงบประมาณในระยะยาว

รายชื่อผู้ร่วมวิจัย

นักวิจัย ศูนย์เสริมสร้างการเรียนรู้และวิจัยท้องถิ่น : พื้นที่ภาคกลาง คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

1. นางสาววิยา จันทร์ขำ พย.ม (การพยาบาลสุขภาพจิตและจิตเวช)
2. ผศ.ดร.หทัยชนก บัวเจริญ ปร.ต (การพยาบาล)

นักวิจัยชุมชน องค์การบริหารตำบลท่างาม

1. นายชินวุฒิ อาสน์วิเชียร (ร.ม.)
2. พ.อ.บุญเลิศ ผาอ่อน
3. นาย ฐิติพงศ์ ศักดิ์ชัยสมบูรณ์ (ร.ม.)
4. นางสาววาสนา เลาสิ่งหูกุล

แหล่งเงินทุน

โครงการภายใต้การสนับสนุนจากสำนักสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่และชุมชน (สน.3) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

บรรณานุกรม

- กมลทิพย์ ขลังธรรมเนียม หทัยชนก บัวเจริญ ปิ่นนเรศ กาศอุดม และจุฑารัตน์ ผู้พิทักษ์กุล. 2553. กระบวนการจัดการสุขภาวะชุมชน โดยชุมชน เพื่อพัฒนาสู่ตำบลสุขภาวะ โครงการภายใต้การสนับสนุนจากสำนักสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพในพื้นที่และชุมชน (สน.3), สสส. ปีงบประมาณ 2552. กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนการสร้างสุขภาพในพื้นที่และชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- กมลทิพย์ ขลังธรรมเนียม หทัยชนก บัวเจริญ จุฑารัตน์ ผู้พิทักษ์กุล และปิ่นนเรศ กาศอุดม. 2554. ระบบการจัดการสุขภาวะชุมชนเพื่อตำบลแห่งการเรียนรู้ ตำบลอุทัยเก่า อำเภอหนองฉาง จังหวัดอุทัยธานี.
- กระทรวงสาธารณสุข. 2557. บทสรุปแผนงานส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค กลุ่มผู้สูงอายุ พ.ศ. 2557 เรื่องภาวะคุกคามด้าน การดูแลผู้สูงอายุ (PPFlagship-2557 กระทรวงสาธารณสุข). จาก <http://www.thaihed.com/healthupdate/details.php?ID=299>. สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2557.
- ชนิษฐา นันทบุตร. 2551. ระบบการดูแลสุขภาพชุมชน แนวคิด เครื่องมือ การออกแบบ. ขอนแก่น: วิชาการพิมพ์.
- ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ. 2556. คู่มือการพัฒนาทักษะการวิจัยชุมชนด้วยการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (Rapid Ethnographic Community Assessment Process: RECAP). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักสนับสนุนสุขภาพชุมชน (สำนัก 3) ศูนย์วิจัยและพัฒนาาระบบสุขภาพชุมชน (ศวช.) คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เครือข่ายร่วมสร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่.
- เจียรนัย ทรงชัยกุล. 2546. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมไทยด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต. รายงานการวิจัย สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชาย โปธิสิตา. 2549. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทิพย์รัตน์ นพดลธรรมย์. 2554. ทูทางสังคม รากฐานความเข้มแข็งของชุมชน. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ประเสริฐ อัสสันตชัย. 2554. สังคมผู้สูงอายุ. เอกสารประกอบการบรรยาย. ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรทิพย์ เกตุรานนท์. 2556. จิตสังคมผู้สูงอายุ. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. จาก http://www.stou.ac.th/stoukc/elder/main1_9.html.
- สุภัทรา ศรีวณิชชากร. 2555. การดูแลผู้สูงอายุแบบบูรณาการในชุมชน: เวทีเสวนา 'ร่วมพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน' ครั้งที่ 8. บริษัทที่ควีพี จำกัด.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2554. การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554.
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม. 2555. รายงานประจำปีงบประมาณ 2555.